

قرارگاه فضای میانی در مجتمع‌های مسکونی تهران به‌منظور ارتقاء میزان دلبستگی ساکنان^۱

آمنه حاجی‌آقابزرگ^۲

مریم چرخچیان^{۳*}

m_charkhchian@pnu.ac.ir

وحید قبادیان^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۵

چکیده

زمینه و هدف: فضای میانی هم‌زمان قسمتی از قلمرو عمومی و خصوصی می‌باشد که به‌وسیله این دو تعریف شده و از سویی آن‌ها را تعریف می‌کند. عرصه میانی در مجتمع‌های مسکونی دارای سلسله‌مراتبی از روابط اجتماعی، حریم خلوت و قلمروهای مختلف است. امروزه به‌دلیل از بین رفتن ساختار معماری مسکونی تاریخی، جایگاه عرصه میانی نیز دچار کمبودهایی شده است. تأثیر معیارهای کالبدی و رفتاری در فضاهای میانی مجتمع‌های مسکونی شهر تهران بر میزان دلبستگی ساکنان به مجتمع می‌باشد.

روش بررسی: در پژوهش موردنظر ابتدا؛ جمع‌آوری اطلاعات، با ثبت رویدادها و فنون کار میدانی در سه مجتمع مسکونی در شهر تهران مورد مطالعه قرار گرفته است و از آن‌جایی که برای ارزیابی وزن مؤلفه‌های مؤثر بر دلبستگی به‌صورت کیفی نمی‌توان به تنهایی از روش بالا بهره‌جست، در ادامه از طریق پرسش‌نامه و بررسی داده‌ها از طریق نرم‌افزار آماری SPSS22 مورد تحلیل همبستگی قرار می‌گیرند و روابط معنادار بین متغیرهای دخیل در میزان دلبستگی استنباط می‌گردد.

یافته‌ها: بیانگر این مطلب می‌باشد که مؤلفه‌های معیار کالبدی نظیر پوشش فضای سبز، تناسبات، توزیع، سلسله‌مراتب و معیار عملکردی با مؤلفه‌های گوناگونی و انطباق‌پذیری رفتاری در فضاهای میانی مجتمع‌های مسکونی، به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را بر میزان حس دلبستگی ساکنان ایفا می‌کنند.

۱- این مقاله برگرفته از رساله دکترای خانم آمنه حاجی‌آقابزرگ با عنوان «تبیین ویژگی‌های فضاهای میانی در مجتمع‌های مسکونی به‌منظور ارتقاء میزان دلبستگی به مکان» به راهنمایی خانم دکتر مریم چرخچیان و مشاوره آقای دکتر وحید قبادیان است که در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز ارائه شده است.

۲- گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳- گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ^۳(مسئول مکاتبات)

۴- گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

بحث و نتیجه گیری: حاصل از تأثیر مؤلفه‌های کالبدی و عملکردی فضاهای میانی سبب این امر می‌شود، که حوزه‌های مختلف رفتاری در جهت برآورده ساختن طیف گسترده‌ای از نیازهای ساکنان، از جمله میل به تعامل اجتماعی، داشتن حریم و خلوت شخصی شکل گیرند و حس رضایتمندی در نتیجه میزان دل بستگی آنان به مجتمع محل سکونت ارتقا یابد.

واژه های کلیدی: فضای میانی، دل بستگی به مکان، مجتمع مسکونی، ساکنان.

Middle Space Camp in Residential Complexes in Tehran in order to Increase the Level of Attachment of Residents¹

Ameneh Hajiaghazorg²

Maryam Charkhchian^{3*}

m_charkhchian@pnu.ac.ir

Vahid Ghobadian⁴

Admission Date: June 23, 2021

Date Received: April 25, 2021

Abstract

Background and Objective: The middle space is at the same time a part of the public and private realm, which is defined by these two and defines them. The middle arena in residential complexes has a hierarchy of social relations, privacy and different territories. Nowadays, due to the destruction of the structure of historic residential architecture, the position of the middle arena has also suffered from deficiencies. The effect of physical and behavioral criteria in the middle spaces of residential complexes in Tehran on the degree of residents' attachment to the complex.

Material and Methodology: In the research, first; Data collection has been studied by recording events and fieldwork techniques in three residential complexes in Tehran. Through questionnaire and data analysis, correlation is analyzed through SPSS22 statistical software and significant relationships are inferred between the variables involved in the degree of attachment.

Finding: indicate that physical criterion components such as green space coverage, proportions, distribution, hierarchy and performance criteria with various components and behavioral adaptability in the middle spaces of residential complexes, respectively, have the greatest impact on residents' sense of attachment.

Discussion and Conclusion: Results of the effect of the physical and functional components of the middle spaces cause those different areas of behavior are formed to meet a wide range of needs of residents, including the desire for social interaction, privacy and a sense of satisfaction as a result Develop their attachment to the residential complex.

Keywords: Middle Space, Attachment to Place, Residential Complex, Residents.

1- This article was derived from Doctoral dissertation of Ameneh Hajiaghazorg entitled "Explaining the characteristics of middle spaces in residential complexes to enhance the attachment to the place" under the guidance of Dr. Maryam Charkhchian and the advice of Dr. Vahid Ghobadian, which is presented in the Faculty of Architecture and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran.

2- Department of Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

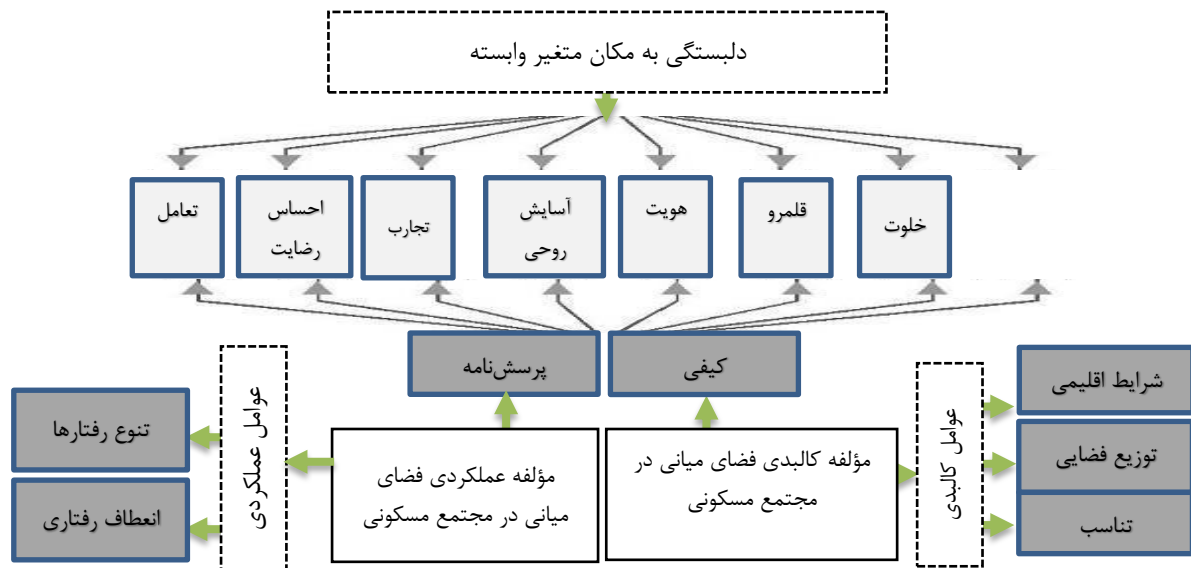
3- Department of Art and Architecture, Payame Noor University, Tehran, Iran. **(Corresponding Author)*

4- Department of Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

مقدمه

کیفیت محیط زندگی و ایجاد نارضایتی در میان ساکنان اشاره کرد. معانی مکان، ریشه در خصوصیات کالبدی و فعالیت‌های وابسته بدان دارد، ولی آن خصوصیات صرفاً مکان را شکل نمی‌دهند؛ بلکه مقاصد و تجربیات انسانی هستند که خصوصیات مکان را شکل می‌دهند. بنابراین آنچه را که محیط ارائه می‌دهد، عملکردی است که عمل ارزنده خود ما آن را شکل می‌دهد. در این پژوهش در راستای کیفیت فضای میانی در مجتمع‌های مسکونی دو بعد کالبدی و عملکردی فضای میانی مورد بررسی قرار گرفته است.

فضا را می‌توان سیستمی از روابط میان اشیا در نظر گرفت. فضایی که بین اشیا قرار گرفته است، تنها یک فضای تهی نیست. فضاهای میانی برای شناخت اشیا ضروری است. بدون این فضاها بازشناسی مستقل اشیا عملی نیست و گذشته از آن، فضای میانی نقش بسیار مهمی در رابطه تک‌تک عناصر با یکدیگر بازی می‌کند (۱). فضاهای مسکونی معاصر در ایران، جدا از فضای بیرون (گذر و خیابان) و ارتباط ضعیف در داخل شکل می‌گیرد. حذف عرصه‌های میانی از جمله عواملی است که از عواقب آن به صورت غیرمستقیم می‌توان به از بین رفتن

نمودار ۱- مدل دستیابی به دلبستگی در مجتمع مسکونی تحت تأثیر متغیرهای مستقل و وابسته (منبع: نگارندگان)

Diagram 1. Attachment achievement model in a residential complex under the influence of independent and dependent variables (Source: Authors)

زمینه و هدف

ساختار محیط سکونت‌گاه بر اساس فضاهای میانی محیط سکونت‌گاه در کنش با ساکنان، برقراری ارتباط کارکردی و معنایی با آن‌ها، واجد دو وجه کالبدی/عینی و معنایی/ذهنی می‌گردد و بنابراین برای ساکنانش از محیط کالبدی خنثی به مکان سکونت واجد بار معنایی می‌گردد. در ساختار محیط سکونت‌گاه، ویژگی‌های اساسی محیط سکونت‌گاه در زیر-فضاهای سازنده آن به طوری تسری پیدا می‌کند که هر یک از

سؤالات پژوهش

- چگونه مؤلفه‌های کالبدی (تناسبات، توزیع فضایی، دسترسی‌ها، شکل و سلسله‌مراتب و شرایط اقلیمی) در فضاهای میانی مجتمع‌های مسکونی می‌توانند موجب دلبستگی ساکنان به مجتمع شوند؟
- آیا مؤلفه‌های عملکردی بر میزان حس رضایت ساکنان در مجتمع‌های مسکونی تهران تأثیرگذار می‌باشند؟

کالبدی محیط در مقیاس میانه در نسبت با مقیاس خردتر و مقیاس کلان‌تر واحدهای سکونت‌گاهی می‌گردد (۳). در این پژوهش به سبب گستردگی مطالب صرفاً دو وجه کالبدی و عملکردی فضای میانی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

فضاهای میانی در نظام کنش ساکنان و حس دل‌بستگی به مکان

نظام کنش بین ساکنان و فضای کالبدی سکونت‌گاه، حاصل تأثیر و تأثر دوجانبه این دو است، به این معنی که از یک طرف فضاهای میانی کالبدی بنابر ویژگی‌ها و قابلیت‌های چند بعدی خود می‌توانند هم‌بستر روابط کارکردی و هم محمل امکانات و بیانگری‌های معنایی باشند و از طرف دیگر، مختصات فضایی و انتظام روابط فضایی مبتنی بر الگوهای زندگی فردی و جمعی ساکنان می‌گردد.

به‌طور کلی، دو رکن الگوهای تعامل اجتماعی ساکنان و قابلیت‌های محیط کالبدی سکونت‌گاه در چگونگی استفاده از محیط‌های کالبدی در ارتباط میان افراد، نقش بنیادین دارند. این تعبیر، بیانگر ارتباط متعامل فضاهای میانی معنایی ساکنان و فضاهای کالبدی به واسطه نظام فعالیت‌های ساکنان است (۴). در فضاهای میانی، طراحی فضا و چیدمان اشیاء معرف آن مانند میلمان، رنگ، بافت و شکل آن بستری را برای ارتباط چهره‌به‌چهره و یا خلوت ساکنان ایجاد می‌کنند. علاوه بر این نظام شخصیتی ساکنان نیز از جمله نظام‌های مؤثر بر شکل‌گیری نظام ارتباطی است (۵). بنابراین می‌توان استنباط کرد که فضاهای میانی عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و کالبدی هستند که وابسته به الگوی فعالیت گروه‌های مختلفی از ساکنان، به‌عنوان محصول نظام عمل نیروهای درونی مرتبط با ساکنان و نیروهای بیرونی مرتبط با محیط کالبدی سکونت‌گاه شکل می‌گیرند و در سلسله‌ای از نظام‌های ارتباطی، ساختار محیط سکونت‌گاه را شکل می‌دهند. تعامل، امنیت فیزیکی، آسایش روانی، خاطرات و تجارب، رضایتمندی و تعامل و ارتباط از مؤلفه‌های حس دل‌بستگی می‌باشند که در این پژوهش در فضاهای میانی مجتمع‌های مورد نظر مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

زیر-فضاهای سازنده ساختار محیط سکونت‌گاه، از سه خصیصه اصلی برخوردار می‌گردند:

الف: هر زیر-فضای سکونتی، واجد دو وجه کالبدی/عینی و معنایی/ذهنی است.

ب: هر زیر-فضای سکونتی، متشکل از سه وجه فرم کالبدی، عملکرد/فعالیت و معنا است.

ج: هر زیر-فضای سکونتی، به میانجی واسطه‌های کالبدی سلسله فضاهای سکونتی و اجزاء طبیعی و انسان‌ساخت سازنده آن‌ها و واسطه‌های معنایی ادراکات، نیازها/توقعات و محتوای رفتار فضایی در کنش با ساکنان قرار می‌گیرد و به این وسیله به عنوان یک جزء شکل دهنده به ساختار محیط سکونت‌گاه عمل می‌کند.

بر اساس مؤلفه‌های سازنده کالبد محیط سکونت‌گاه و نظام کنش بین آن‌ها، به عنوان میانجی سازنده ساختار کالبدی محیط سکونت‌گاه براساس واحدهای فضایی-کالبدی، ساختار این مبحث به دنبال «تبیین ساختار محیط سکونت‌گاه در قلمرو کالبدی» براساس پرسش از چگونگی شکل‌گیری این ساختار در نسبت با زیر فضاهای سازنده آن بر بنیان دو بخش نظام کنش «توده - فضا» است.

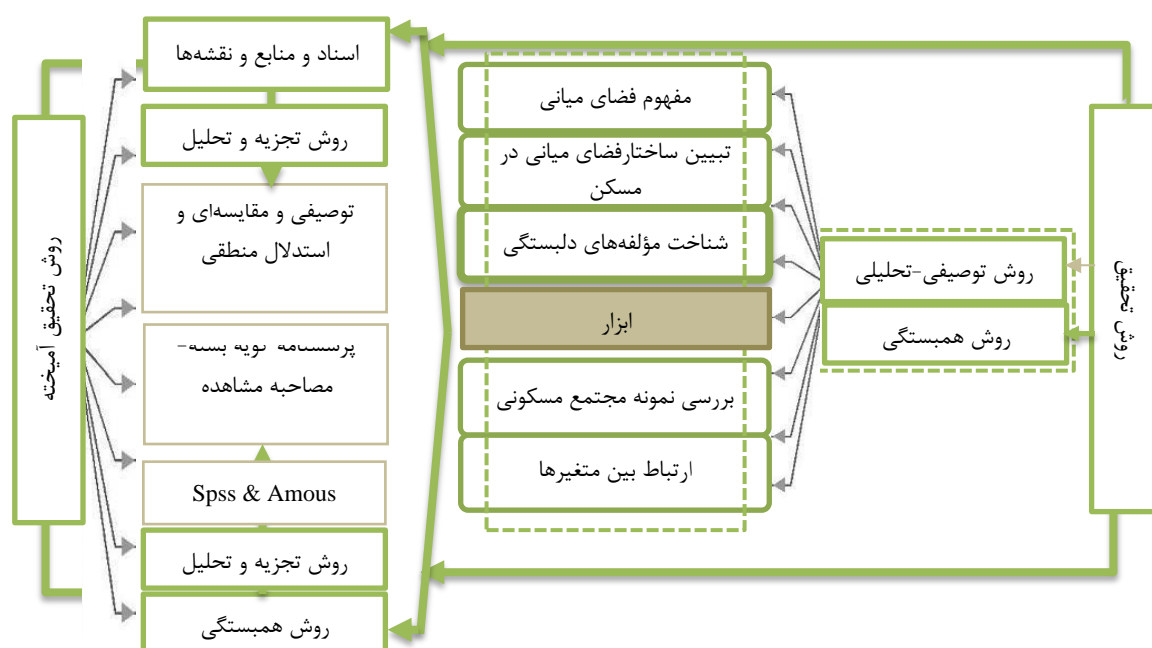
فضای میانی، فضایی است که دائماً جاری و دایر است، یک مکان که به خودی خود وجود دارد و یک محدودیت ساخته شده در حاشیه و مرز است. به مثابه تسخیر بین دو قلمرو که با یکدیگر در چالش هستند.

تفاوت دو فضای رفتاری و کارکردی زمانی مشخص می‌شود که انسان از طریق توسعه الگوهای متفاوت رفتاری، انواع فعالیت‌های خود را از خارج به فضای داخل منتقل نمود (۲). فضاهای میانی علاوه بر مشخصه تقابل و تمایز کالبدی و فیزیکی فضای درون و بیرون، با امکان ایجاد تعامل بین این دو عرصه در آستانه‌های فضایی، از طریق نظم حاکم بر مجموعه‌های سکونتی ساماندهی می‌شوند. از سوی دیگر در ساختار محیط‌های سکونتی، ساختار کالبدی شکل یافته به واسطه سامانه‌ای از فضاهای درونی، بیرونی و میانی در مقیاس‌های متوالی زمینه‌ساز سازمان ارتباط فضایی است که منجر به انسجام شاکله

روش پژوهش

مطالعه مربوطه با استفاده از رویکرد موردپژوهی چندگانه، در پی ارتباطات میان فضای میانی و میزان دل بستگی سه مجتمع مسکونی منتخب در شهر تهران می‌باشد؛ این مطالعه از هر دو روش کمی و کیفی در جمع‌آوری داده‌ها بهره می‌گیرد. مقایسه ماهیت رفتارهای ساکنان جمع‌آوری داده‌ها از طریق ابزارهای پژوهش (برداشت رفتاری و پرسش‌نامه) جمع‌آوری شده‌اند. مجموع داده‌های جمع‌آوری شده یک تصویر جامع از نمونه‌های موردی با تمرکز بر تأثیر ویژگی‌های مرتبط با فضای میانی در

پیکره‌بندی مجتمع مسکونی منتخب از لحاظ وجود و یا فقدان فضای میانی، چیدمان و تناسب آن‌ها؛ نظیر، حیاط، لابی‌ها، راهروها و غیره بر رفتار کاربران آن، ارائه می‌نماید. مقایسه ماهیت رفتاری جمع‌آوری داده‌ها از طریق ابزارهای پژوهش (پرسش‌نامه) و توضیحات پیشین، جامعه نمونه؛ مجتمع مسکونی اکباتان فاز ۱ و ۳، مجتمع مسکونی عرفان برای این امر انتخاب شدند. در سال ۱۳۹۹ از مجموع کل مجتمع‌های مورد پژوهش تعداد ۱۸۰ پرسش‌نامه بین نمونه آماری توزیع و تعداد ۱۴۰ پرسش‌نامه پر شده است.

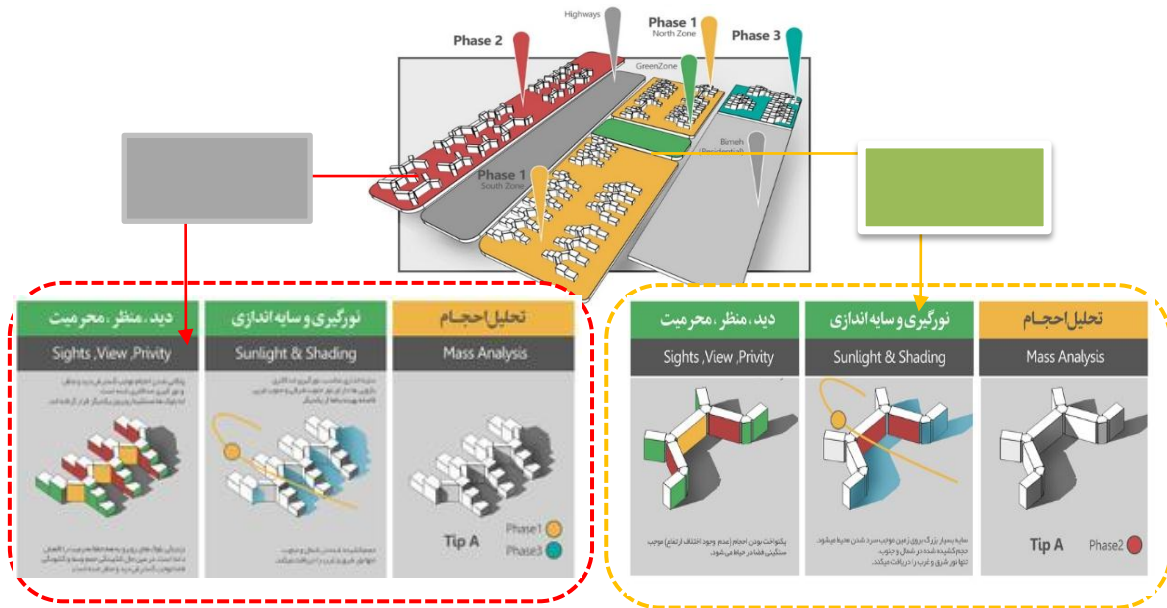
نمودار ۲- مدل روش پژوهش (منبع: نگارندگان)

Diagram 2. Research Method Model (Source: Authors)

معرفی مجتمع‌های مسکونی برگزیده

در این پژوهش، سه نمونه از مجتمع‌های مسکونی با سازماندهی متفاوت در ارتباط با وجود و جایگاه فضای میانی، مورد مطالعه قرار گرفته است. این مجتمع‌ها بنا به دلایل زیر انتخاب شده است: ۱. مجتمع‌های مسکونی با سه سازمان فضایی متفاوت؛ نسبت به گونه متمرکز، پراکنده و نواری ۲. تناسب فضاهای

میانی با جایگاه متفاوت آن در هر سه مجتمع. شهرک اکباتان به‌عنوان یک شهرک شاخص در سه فاز و تیپ‌های مختلف ساخته شد که البته فاز ۱ و ۳ این شهرک همانند هم و فاز ۲ متمایز از دو فاز دیگر آن است.

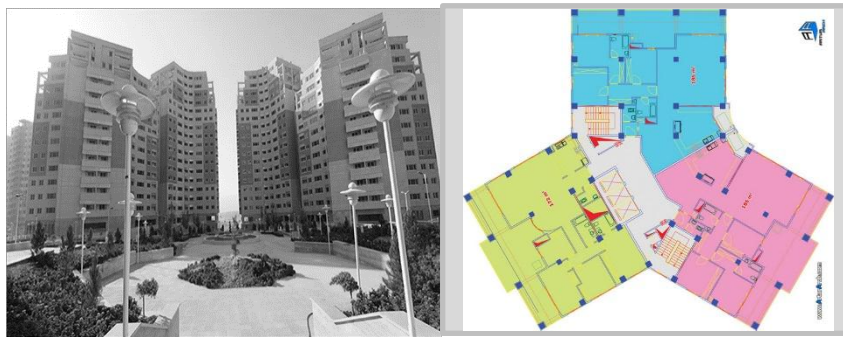

تصویر ۱- فازهای ۱، ۲ و ۳ مجتمع مسکونی اکباتان (منبع: نگارندگان)

Figure 1. Phases 1, 2, and 3 of Ekbatan Residential Complex (Source: Authors)

تعداد طبقات برج‌های این مجتمع مسکونی است که به‌صورت جفت‌جفت ساخته شده‌اند. این مجتمع مسکونی شامل ۴ بلوک می‌باشد که در هر بلوک، ۲ برج مسکونی وجود دارد. همان‌طور که گفته شد، تعداد طبقات در هر بلوک دارای تفاوت است.

مجتمع مسکونی عرفان (گونه پراکنده) در غربی‌ترین نقطه تهران، منطقه ۲۲، روبروی شهرک شهید باقری، با چشم‌انداز کوهستان از یک سو و دریاچه و جنگل از سوی دیگر، احداث شده است. اولین خصوصیت این برج‌های مسکونی، تفاوت در

تصویر ۲- مجتمع مسکونی عرفان (منبع: سایت ایران معماری)

Figure 2. Erfan Residential Complex (Source: Iran Memari website)

میانی در نمونه‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند، همان‌طور که در مطالب بالا یاد شده است عوامل کالبدی پویا نظیر فضای سبز، تهویه مطبوع و نور همچنین مؤلفه‌هایی نظیر: تناسبات، شکل و سلسله‌مراتب در فضاهای میانی می‌توانند عرصه‌های مختلفی را

یافته‌ها
بررسی مؤلفه‌های کالبدی فضای میانی در مجتمع‌های
مورد مطالعه
در راستای رسیدن به پاسخ پرسش اول، توزیع و ترکیب فضایی، تناسبات، شکل، سلسله‌مراتب و شرایط محیطی در فضاهای

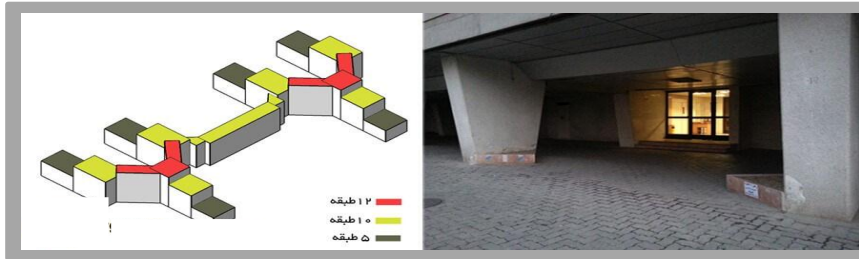
طبقه همکف هر دو مجتمع از پوشش گیاهی مصنوع و مبلمان استفاده شده است که رضایتمندی نسبی ساکنان را پوشش می‌دهد؛ گرچه به باور برخی از ساکنان نوع رنگ، ترکیب مصالح به کار رفته و تزئینات در لابی و راهروی طبقات می‌تواند موجب سرزندگی بیشتر و ارتقاء روحیه ساکنان شود. در نهایت چگونگی سلسله‌مراتب، توزیع، تعداد، تناسب و فرم فضاهای میانی در ایجاد محرمیت واحدها، حس قلمروی شخصی خانوارها در مقیاس داخلی بلوک‌ها و یا تأثیر هندسه فضاهای میانی در قالب سیرکولاسیون‌های فضاهای بین بلوک‌ها که می‌توانند زمینه را برای تعامل با دیگران و یا داشتن حریمی برای خلوت را ایجاد کند که طیف مختلفی از نیازها و ترجیحات ساکنان را برآورده کنند که میزان دل‌بستگی به مکان را افزایش می‌دهد.

در بلوک‌های فاز دو اکباتان با ایجاد مفصل توسط فضای میانی، سعی در تقسیم فضاها شده است. این مفصل به‌عنوان مرکز سیرکولاسیون عمودی (آسانسورها و پله‌های اضطراری) در طبقات مختلف و در طبقه همکف، نقش لابی را بازی می‌کند. لازم به ذکر است که در طبقه همکف بلوک‌ها، تنها قسمت پر را همین مفاصل تشکیل می‌دهند و سایر فضاها پیلوت‌هایی هستند که ورودی‌های مختلف را تعریف می‌کنند و در بعضی موارد محل شکل‌گیری واحدهای خرد تجاری هستند که رفع‌کننده برخی از نیازهای ساکنان همان بلوک محسوب می‌شوند. فضای تقسیم میانی در آپارتمان‌های فاز ۱، بر خلاف فاز ۲، مفصلی نیست، بلکه هر یک از مجموعه طبقات (۱۲ طبقه‌ها، ۱۰ طبقه‌ها و ۵ طبقه‌ها) دارای ورودی مخصوص به خود و نوع خاصی از تقسیم فضا هستند. تنها چهار واحد در هر لابی قرار گرفته است که در مقایسه با فاز ۲ (در هر راهرو ۸ در و در هر لابی ۳ راهرو) احساس همسایگی و مقیاس کوچکتری از یک برج را القا می‌کند.

جهت حریم خصوصی برای خلوت تا فضاهایی به منظور تعامل و ارتباط ایجاد کنند که سبب افزایش میزان دل‌بستگی ساکنان به مجتمع (مکان) محل سکونت خود می‌شوند.

هدف اول؛ شناسایی و اولویت‌بندی میزان اهمیت مؤلفه‌های کالبدی فضای میانی نظیر تناسبات، توزیع، شکل، دسترسی‌ها در مجتمع‌های مسکونی که سبب ایجاد دل‌بستگی به مکان برای ساکنان می‌شوند. طبق جدول ۱ می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که در مجتمع مسکونی اکباتان فاز ۱، ۲ و همچنین مجتمع عرفان از لحاظ شرایط محیطی در حیطة دما و تهویه مطبوع از سیستم تهویه مرکزی در راهروها و لابی و مشاعات استفاده شده است. طبق مصاحبه‌های حضوری؛ استفاده از پرچین‌ها و فضای سبز به جای جداکننده بین کرت‌ها و فضای سواره و پیاده در سیرکولاسیون‌های میانی بین دسترسی از خیابان‌ها تا فضاهای میان بلوک‌ها در فاز ۱ و ۲ مجتمع اکباتان سبب رضایتمندی ساکنان شده است. به طوری که طبق اظهارات ساکنان، پوشش گیاهی در فضاهای میانی بین بلوک‌ها این امکان را ایجاد کرده است که ساکنان برای اوقات فراغت خود از این فضاها بهره‌مند شوند و همچنین مکان امنی برای بازی کودکان می‌باشد که احساس امنیت فیزیکی را فراهم می‌کند. همچنین نوع کرت‌بندی‌ها با پوشش گیاهی فضاهایی را برای داشتن خلوت ساکنان شکل داده است.

در مجتمع مسکونی عرفان راه‌ها به‌عنوان فضاهای میانی جداکننده بلوک‌ها محسوب می‌شوند که عدم تنوع در دسترسی‌های میانی موجب یکنواختی عرصه‌های فعالیتی شده است و این موضوع سبب اختلال در فعالیت‌ها می‌باشد، قلمرو خلوت در این مجتمع‌ها با داشتن یک فضای مرکزی صرف سبب عدم رضایتمندی ساکنان می‌باشد. در راهروهای طبقات در هر دو مجتمع فاقد مبلمان و پوشش گیاهی می‌باشند ولی در لابی

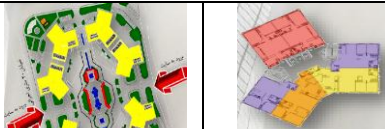
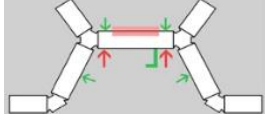

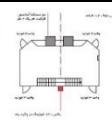
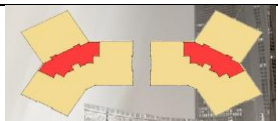
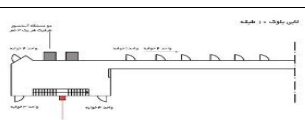
تصویر ۳- جایگاه فضای میانی مجتمع مسکونی اکباتان فاز ۱ (منبع: نگارندگان)

Figure 3. Location of the middle space of Ekbatan Residential Complex Phase 1 (Source: Authors)

جدول ۱- بررسی مؤلفه‌های کالبدی در فضاهای میانی مجتمع‌های مورد مطالعه (منبع: نگارندگان)

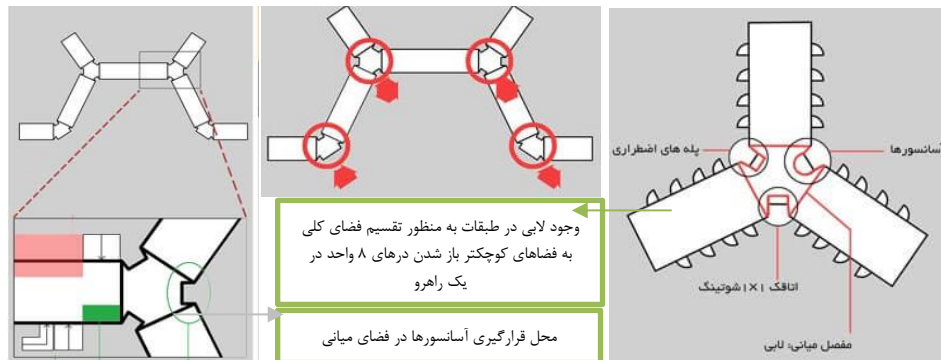
Table 1. Investigation of physical components in the middle spaces of the studied complexes (Source: Authors)

تصویر		تحلیل		مؤلفه‌ها	معیار کالبدی	
		استفاده از پرچین‌ها و گیاهان به جای جداکننده بین کرت‌ها و فضای سواره و پیاده	امکانات تأسیسات مناسب در جهت تعویبه مطبوع در فضاهای میانی بلوک	فضای میانی (فضای سبز) در فضای میانی داخل بلوک و بین بلوک‌ها در مجتمع		فاز ۱ اکباتان
		راه‌ها به عنوان فضاهای میانی جداکننده بلوک‌ها عدم پوشش فضای سبز کافی	تهویه مرکزی			مجتمع عرفان منطقه ۲۲ چیتگر
		استفاده از پرچین‌ها و گیاهان به جای جداکننده (دیوارها)	امکانات تأسیسات مناسب در جهت تعویبه مطبوع در فضاهای لابی و راهروها			دما و رطوبت در فضای میانی داخل بلوک و بین بلوک‌ها در مجتمع
		عدم استفاده از مبلمان، نورپردازی مصنوعی	رنگ سفید در دیوارهای راهروها فضاهای میانی	مبلمان و رنگ و نور و تزئینات		فاز ۱ اکباتان
		عدم استفاده از مبلمان	استفاده از رنگ‌های روشن در دیواره‌های فضاهای میانی			مجتمع عرفان منطقه ۲۲ چیتگر

			و سنگ درکف‌سازی		
		عدم استفاده از میلان	رنگ سفید در دیوارهای راهروها و کلیه فضاهای میانی		فاز ۲ اکباتان
		از لابی به پیش ورودی بو سپس واحدها	توزیع فضایی لابی- پیش‌ورودی - واحدها	تعداد و توزیع، سلسله‌مراتب و مسیر کوئسیون‌های شکل گرفته توسط فضاهای میانی	فاز ۱ اکباتان
		لابی مرکزی به پیش ورودی و واحدها	توزیع فضایی لابی-پیش ورودی-واحدها		مجتمع عرفان
		از لابی به راهروها و توسط پیش ورودی به واحدها	توزیع فضایی لابی-راهروها- پیش ورودی - واحدها		فاز ۲ اکباتان
		مستطیل شکل	دارای طول و عرض نسبتاً مشابه و مرکزی	تناسبات و شکل فضاهای میانی	فاز ۱ اکباتان
		باتوجه به چرخش واحدها فاقد شکل هندسی منظم	دارای طول و عرض نسبتاً مشابه و مرکزی		مجتمع عرفان
		L شکل	تناسبات طولی- خطی		فاز ۲ اکباتان

خواستار راهروهایی با پهنای بیشتر و توزیع فضاهای میانی با هندسه‌ای می‌باشند که تفکیک فضایی جهت محرمیت و تعامل در هر طبقه به‌شکلی منفک امکان‌پذیر باشد. در مجتمع عرفان نیز به‌سبب مرکزی بودن و تناسبات فضاهای میانی عدم رضایت وجود دارد چراکه فضای لابی ایجاد شده به‌صورت مرکزی نوعی از عدم محرمیت را شکل داده است.

و همان‌طور که در تصویر ۳ مشاهده می‌شود ارتفاع کمتر سقف و فضای کوچکتر لابی در احساس فضا تفاوت بسیاری ایجاد کرده است. در هر دو فاز هم چنان مشکل بازشدن بدون حریم خانه‌ها به راهرو مشاهده می‌شود که هیچ محرمیتی برای خانه‌ها در فضای لابی در نظر گرفته نشده است. بنابراین ساکنان در ارتباط با سلسله‌مراتب و تناسبات فضاهای میانی خصوصاً راهروها

تصویر ۴- جایگاه فضاهای میانی مجتمع مسکونی اکباتان فاز ۲ (منبع: نگارنده)

Figure 4. Location of middle spaces of Ekbatan Phase 2 residential complex (Source: Author)

در شیوه دوم؛ به منظور پاسخ به پرسش دوم، جهت بررسی مؤلفه‌های معیار عملکردی در فضای میانی با میزان حس دل‌بستگی در مجتمع‌های منتخب، ابتدا بایستی از طریق رگرسیون چندمتغیره و همچنین الگوی تحلیل عاملی تأییدی و بررسی معادلات ساختاری رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته مورد ارزیابی قرارگیرد و سپس پس از ارزیابی ارتباط آن‌ها رابطه مؤلفه‌های معیار عملکردی که شامل گوناگونی رفتاری و انعطاف‌پذیری رفتاری می‌باشد با دل‌بستگی در مجتمع‌های مسکونی منتخب سنجیده شود. پرسش‌ها در دو طیف (مطابق جدول ۲) تنظیم گردیده است.

بررسی مؤلفه‌های عملکردی فضای میانی در مجتمع‌های

مورد مطالعه با بهره‌گیری از روش همبستگی

تحقیق همبستگی (Correlation) که خود زیرمجموعه تحقیقات توصیفی (غیرآزمایشی) است با این هدف انجام می‌شود که رابطه میان متغیرها (Variables) را نشان دهد. تحقیق همبستگی بر اساس هدف تحقیق به دسته کلی تقسیم می‌شود. دسته اول به تحقیقاتی مربوط می‌شود که هدف بررسی همبستگی دو متغیری است، بدین معنی که محقق می‌خواهد رابطه دو به دو متغیرهای موجود را بررسی کند (۶).

جدول ۲- نشانه‌های الگوی تحلیل عاملی تأییدی عوامل عملکردی

Table 2. Signs of confirmatory factor analysis pattern of functional factors

وار یانس	بار عاملی	پرسش	مؤلفه
۰/۳۳	۰/۸۱	وجود حیاط به منظور بازی کودکان سبب رضایتمندی من از بلوک و فضای مجتمع است.	گوناگونی رفتاری
۰/۳۷	۰/۷۹	وجود فضایی در لابی و راهروهایی مختص فعالیت سالمندان و ناتوانان	انعطاف‌پذیری رفتاری
۰/۲۷	۰/۶۳	لابی، راهروها و حیاط برای گذراندن اوقات فراغت و برقراری تعامل	
۰/۳۱	۰/۷۰	فضاهایی برای داشتن خلوت	
۰/۳۱	۰/۷۱	قابل تبدیل شدن لابی‌ها و راهروها به کاربری‌های متفاوت و تغییر چیدمان مبلمان جهت استراحت و تفریح سبب جذب و حضور	

بر میزان دل‌بستگی ساکنان در مجتمع‌های مسکونی تهران تاثیرگذار باشند؟» جدول ۳ نشانگر آن است که بیشترین میزان همبستگی مربوط به گوناگونی رفتارها و حس رضایت با مقدار همبستگی ۰/۸۹۱ و کمترین میزان همبستگی مربوط به مؤلفه

با توجه به نتایج آزمون همبستگی مشخص گردید که بین معیار عملکردی فضاهای میانی و دل‌بستگی به مکان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r = 0/80$). بنابراین در راستای پاسخ به پرسش دوم «آیا مؤلفه‌های عملکردی در فضاهای میانی می‌توانند

صرفاً راهروها در طبقات نقش دسترسی و سیرکولاسیون را دارند و در مشاعات طبقات تنوع فعالیتی-رفتاری را نمی‌توان شاهد بود. در مجتمع عرفان نیز به دلیل در مرکز قرارگرفتن فضای میانی و کارکرد مفصل‌گونه آن صرفاً نقش دسترسی به واحدها از طریق آن صورت می‌گیرد و هندسه، محل قرارگیری فضای میانی در محوطه و بین بلوک‌ها سبب گشته است که تفکیک فضای فعالیتی به طرز مناسبی صورت نپذیرد و به نوعی می‌توان شاهد تداخل فعالیت‌ها در محوطه مجتمع بود و همین‌طور انعطاف‌پذیری رفتاری با توجه به نوع شکل جداره‌ها و مبلمان فضای میانی به حداقل ممکن رسیده است.

انعطاف‌پذیری با تعلق‌پذیری با مقدار همبستگی ۰/۴۱۱ است. وجود حیاط به‌منظور بازی کودکان سبب رضایتمندی ساکنان در هر سه مجتمع می‌باشند، اما به جهت هندسه شکل‌گرفته توسط پوشش فضای سبز در دو فاز ۱ و ۲ اکباتان قلمروهای متنوعی از فضاهایی جهت استراحت و مطالعه تا بازی جمعی و تعامل با دیگران را ایجاد گردیده است که همین امر سبب شکل‌گیری خاطرات و تجارب و احساس تعلق ساکنان گشته است که میزان دل‌بستگی به مکان زندگی را افزایش خواهد داد. اما در ارتباط با فضاهای میانی داخل بلوک‌ها در فاز ۱ و ۲، لابی‌ها محلی برای تجمع در نظر گرفته شده‌اند به همین دلیل

جدول ۳- ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های رفتاری و دل‌بستگی

Table 3. Correlation matrix between behavioral and attachment components

تعلق‌پذیری	حس رضایت	تعامل	آسایش ذهنی	قلمرو	
۰/۵۹۸	۰/۸۹۱	۰/۸۱۷	۰/۵۱۲	۰/۴۹۴	گوناگونی رفتارها
۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	
۰/۴۱۱	۰/۸۳۵	۰/۸۳۰	۰/۴۲۱	۰/۴۶۲	انعطاف‌پذیری رفتاری
۰/۰۰۱	۰/۰۰۵	۰/۰۰۴	۰/۰۰۹	۰/۰۰۱	

جدول ۴- آزمون رگرسیون چندمتغیره جهت پیش‌بینی مؤلفه‌های رفتاری با میزان دل‌بستگی

Table 4. Multivariate regression test to predict behavioral components with attachment rate

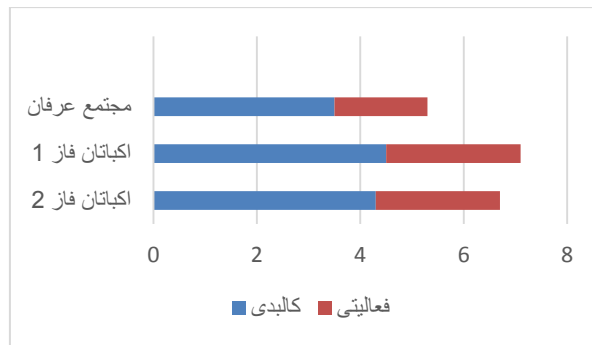
سطح معنی‌داری	ضریب رگرسیونی استاندارد شده β	خطای استاندارد	ضریب رگرسیونی استاندارد نشده B	R^2	شاخص آماری مؤلفه‌های رفتاری
۰/۰۲	۰/۲۲۱	۰/۱۰۵	۰/۵۲۷	۰/۸۲	گوناگونی رفتارها
۰/۰۱	۰/۱۷۳	۰/۱۰۶	۰/۴۸۳	۰/۷۶	انعطاف رفتاری

رابطه مستقیم وجود دارد. فضای میانی به دلیل پویایی و انعطاف‌پذیری بالای خود وظیفه دریافت تفسیر تغییر تبدیل و تحول رفتارها و عملکردها را به عهده دارند. بنابراین رابطه‌ای مستقیم میان متغیر کیفیت فضای میانی با متغیرهای وابسته دل‌بستگی وجود دارد. این امر بدان معناست که چگونگی کیفیت فضای میانی مجتمع‌های مسکونی می‌تواند بر چگونگی ظهور سایر کیفیت‌ها، تأثیر مستقیم و مشخص بگذارد.

جدول ۴ آزمون رگرسیون چند متغیره جهت پیش‌بینی مؤلفه‌های رفتاری در مؤلفه‌های دل‌بستگی نشان داد؛ مؤلفه «گوناگونی رفتارها» با ضریب $\beta = ۰/۵۲۷$ تأثیرگذاری بیشتری را نسبت به مؤلفه «انعطاف رفتاری» با ضریب $\beta = ۰/۴۸۳$ بر میزان دل‌بستگی ساکنان مجتمع‌های مسکونی می‌گذارد. با توجه به مثبت بودن مقادیر ضرایب B این‌گونه نتیجه‌گرفت که بین مؤلفه‌های رفتاری با میزان دل‌بستگی در فضاهای میانی در مجتمع‌های مسکونی

تمامی موارد مذکور مرتبط هستند با عرصه‌بندی عمومی خصوصی که توسط فضاهای میانی که در دو سطح -یا فضاهای میانی از خیابان تا بلوک‌ها و مابین بلوک‌ها یا فضاهای میانی درون بلوک‌ها- شکل می‌گیرند.

رضایت ساکنان نیز از محل زندگی خود بیشتر می‌شود. به عبارتی همزمان با افزایش میانگین متغیر کیفیت کالبدی و عملکردی در فضاهای میانی میزان کیفیت و حس میزان مشارکت، مزاحمت و نحوه رفتار همسایگان، امنیت، همگونی اجتماعی و فرهنگی ساکنان، کنترل مشرفیت و حفظ حریم‌ها؛

نمودار ۳- مقایسه میزان دل‌بستگی در مجتمع‌های مسکونی مورد مطالعه با تأکید بر معیارهای کالبدی- رفتاری

Diagram 3. Comparison of attachment in the studied residential complexes with emphasis on physical-behavioral criteria

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه و یا برعکس جهت تفریح و بازی‌های گروهی ایجاد کند، میزان رضایتمندی و حس تجارب را که از مؤلفه‌های شاخص دل‌بستگی می‌باشند، افزایش می‌دهد. وجود فضایی در لابی و راهروهایی مختص فعالیت سالمندان و ناتوانان از نیازهای ساکنان بود که در راستای تنوع فعالیتی قرار می‌گیرد. تعریف مناسب این فضا سبب پیوند مجتمع با محیط اطراف و شهر می‌شود، همچنین به امنیت این مکان‌ها افزوده شده و حس قلمرو و تعلق ساکنان را تقویت نموده و قادر است در عین ایجاد خلوت و محرمیت فضایی، زمینه‌های بروز تعامل و ارتباط میان همسایگان را نیز فراهم نماید. درنهایت معیارهای کالبدی و عملکردی در فضاهای میانی تأثیر عمیقی در میزان سرزندگی و دل‌بستگی ساکنان دارند که در طراحی مجتمع‌های مسکونی می‌بایستی مورد توجه طراحان قرار گیرد.

با توجه به یافته‌های حاصل این‌گونه می‌توان نتیجه گرفت که طراحی فضاهای میانی در مجتمع‌ها سبب ارتقاء دل‌بستگی ساکنان به مکان می‌شود و از حس دلزدگی، یکنواختی که منجر به عدم رضایتمندی ساکنان می‌شود جلوگیری می‌شود. همچنین نتایج حاصل این‌گونه نشان داد؛ که چگونگی کیفیت پوشش فضای سبز، تناسبات، توزیع و سلسله‌مراتب در فضاهای میانی مجتمع‌های مسکونی اکباتان میزان دل‌بستگی بیشتری را در قیاس با مجتمع عرفان برای ساکنان خود رقم زده است، زیرا سلسله‌مراتب فضایی طیفی از حریم خصوصی برای خلوت و میزان محرمیت تا فضایی جهت تعامل و ارتباط با همسایگان را برای ساکنان شکل می‌دهد.

همچنین معیار عملکردی ایجاد شده توسط مؤلفه‌های کالبدی در فضای میانی نیز سبب دل‌بستگی به مکان می‌شوند، همان‌طور که بررسی شد وجود حیاط به‌منظور بازی کودکان سبب رضایتمندی ساکنان می‌شود و اگر تعدد و یا هندسه این حیاط‌ها به‌گونه‌ای باشد که فضاهای مختلفی را جهت استراحت، خلوت،

References

1. Grotter, York Kurt, "Aesthetics in Architecture", translated by Jahanshah

5. Zolfiegol, Sajjad and Karimi Consultant, Mehrdad, Extraction of the perceptual mechanism of behavioral camp in urban spaces using spatial monitoring, Journal of Urban Studies, 1398, Volume 30. (In Persian)
6. Sadeghpour, Bahram and Moradi, Bahram. (2011). Statistical analysis with SPSS & AMOS software. Published by: Mazandaran University. (In Persian)
7. Privacy - Residential Satisfaction. Journal of Planning Education and Research 19. PP: 265-275.
8. Dave, Seema. 2011. Neighborhood density and social sustainability in cities of developing countries.- Sustainable Development 19. PP: 189-205.
- Pakzad, Shahid Beheshti University Press, 2007. (In Persian)
2. Bilalan, Asl, Lida, Sattarzadeh, Dariush, The place of intermediate space in the spatial organization of architectural and urban elements in Iran (Case study of Tabriz, Qajar period), Journal of Environmental Science and Technology, 2015, Volume 17. (In Persian)
3. Moeini, Mahdieh, Explaining the quality of the residential environment based on the components of the place, PhD Thesis in Architecture, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Tehran Research Sciences Branch, 2011. (In Persian)
4. Bahreini, Hossein, Urban Design Process. Fifth Edition. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)